

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Yıl: 15 [Temmuz-Aralık 2014] Sayı: 34

ISSN 1302-3543

Bu dergi uluslararası ve ulusal   veri indeksleri tarafından taranmaktadır
tasavvuf hakemli bir dergidir / *tasavvuf* is a refereed journal

İmtiyaz Sahibi/Publisher

Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı
İktisadi İşletmesi adına
Dr. Adem Ergül

Editör/Editor

Prof. Dr. Süleyman Derin

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Necdet Tosun
Prof. Dr. Sâfi Arpaguş
Yrd. Doç. Dr. Ali Namlı
Yrd. Doç. Dr. M. Nedim Tan
Arş. Gör. Dr. Ercan Alkan

S. Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Yusuf Ünal

Grafik Tasarım/Graphic Design

Süleyman Serin

Kapaktaki Hat/Cover Calligraphy

Yesârizâde Mustafa İzzet
Ya Hazreti Sa'dübnî Ebi Vakkas

İletişim Bilgileri/Contact Information

Küçük Çamlıca Mah. Çilehane yolu Cad.
No: 12 Üsküdar-İSTANBUL

Telefon/Telephone

+90 (216) 428 39 60

+90 (555) 405 34 35

Faks/Fax

+90 (216) 327 75 83

e-posta/e-mail

bilgi@tasavvufdergisi.net

web sayfası/web page

www.tasavvufdergisi.net

Baskı-Cilt/Printing House

Erkam Matbaası İkitelli Org. San. Sit.
Turgut Özal Cad. No: 117/4
İkitelli – İstanbul Tel: 0 212 671 07 00

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Arif Naushahi
Prof. Dr. Arthur F. Buehler
Prof. Dr. Dilaver Güner
Prof. Dr. Hamid Algar
Prof. Dr. Himmet Konur
Prof. Dr. İlhan Kutluer
Prof. Dr. Kadir Özköse
Prof. Dr. M. Erol Kılıç
Prof. Dr. Mustafa Aşkar
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler
Prof. Dr. Mustafa Uzun
Prof. Dr. Ramazan Muslu
Prof. Dr. Reşat Öngören
Prof. Dr. S. Hayri Bolay
Prof. Dr. Süleyman Uludağ
Yrd. Doç. Dr. Veysel Akkaya

Sayı Hakemleri/Referees on This Issue

Prof. Dr. Abdurrezzak Tek
Prof. Dr. H. İbrahim Şimşek
Prof. Dr. Kadir Özköse
Doç. Dr. İbrahim Baz
Doç. Dr. Semih Ceyhan
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim Alkış
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karataş
Yrd. Doç. Dr. Ali Benli
Yrd. Doç. Dr. Muammer Cengiz
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Macit Karagözoğlu
Yrd. Doç. Dr. Osman Aydınlı

Yazıların ilmî ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimizde yayımlanan yazılar, elektronik veya yazılı bir ortama izinsiz olarak aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Yurt İçi Abonelik: 40 TL | Yurt Dışı Abonelik: 50 Euro | Kurumsal: 50 TL

Araştırma Notları

Son Mevlevî Şeyhlerinden Bazılarının Hazin Hikâyeleri*

Mehmet DEMİRCİ**

1925 Kasımında Türkiye hudutları içindeki bütün tekkeler kapatıldı. Tekkeler tasavvuf inanişının yaşandığı ve uygulandığı mekânlardı. Asırlardır her kesimden insanın eğitildiği; huzur, güven ve ruh selâmeti aradığı yerlerdi.

Sâmiha Ayverdi şöyle bir hesap yapar: Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında İstanbul'da 365 dergâh vardı. Her dergâhın ortalama 50 mensubu olduğunu düşünelim. $365 \times 50 = 18250$ kişi eder. Bunların her birinin, aile fertleri ve arkadaş olarak en azından beşer tane de sempatzanı vardır; $18250 \times 5 = 91250$ sayısına ulaşırız. O sıralarda İstanbul'un nüfusu 850 bin idi. Demek ki şehrin sekizde biri mânevî sigortaya sâhipti ve çevresine şerde değil, hayırda örnek olan bir tasfiye cihazı gibi idi.¹

Osmanlı toplumunun içine düştüğü gerilemeden elbette tasavvuf kurumları da payını almıştı. Ama İsmail Kara'nın kanaatine göre kesinlikle sanıldığı/sunulduğu gibi "çökmüş-çürümüş" değildi.²

Tekke ve zâviyelerin kapatılması ve tasavvufî alanın yasaklanması, şüphesiz bütün topluma tesir etti. Ancak o sırada tekke şeyhi görevindeki kimseleri daha derinden etkiledi. Bu insanlar asırlardan beri var olan bir geleneğin merkezinde idiler. Onların toplumda bir itibarları vardı; bu bir anda sifıra indiği gibi, ilgi alanları da yasaklandı.³ Hatta bazıları geçim sıkıntısına düştüler.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin 25-26 Ekim 2013'te düzenlediği "3.Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu"nda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Emekli Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (medeci42@yahoo.com)

1 Bk. Sâmiha Ayverdi, *Ne İdik Ne Olduk*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2011, s. 104.

2 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm*, I, İstanbul: Dergâh Yay., 2012, s. 237.

3 Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yay., 2005, s. 302.

Bu köklü değişikliğe eli kalem tutan şeyhlerin tepkilerini değerlendiren Mustafa Kara: “O günün atmosferi müsâit olsaydı, bu şahıslar hâtıralarını rahat bir zeminde yazabilseydi, elimizde çok renkli malzemeler olacaktı. Ne yazık ki bundan mahrumuz.” der ve şöyle bir tasnif yapar:⁴

Şeyhlerin bir kısmı, biz zuhûrâta tâbiyiz ve olanda hayır vardır diye düşündü. Bazıları çok üzüldü, dînî-tasavvufî hayatın çökmesiyle toplumun da çökeceğine inandı. Bir kısmı gelir kaynaklarının kesilmesi sebebiyle geçim telâşına düştü. Bir grup sûfî “lutfun da kahrın da hoş” diyerek olaylara tebessümle baktı. Hâdiseyi “hikmet-i hükûmet” gözüyle görüp susmayı tercih edenler vardı. Takrîr-i sükûn ve İstiklâl mahkemeleriyle çalkalanan bir vasatta bir grup derviş de korkusundan sustu.

Aslında tarikat çevrelerinin aleyhine işleyen bir statü kaybı meydana gelmişti. Bu statü kayıplarının mümkün olan en yüksek seviyeye çıkması için devlet erkânı ve siyâsî merkeze yakın olan yayın organları yoğun bir karalama ve aşağılama kampanyası yürüttüler. Bunun izleri günümüze kadar ulaştı.⁵

Burada amacımız olup bitenler için lânet okumak veya medhiye düzmek değildir. Yapmak istediğimiz bir durum tespitinden ibarettir. Şahsî kanaat olarak “lâ fâile illallah” demeyi tercih ederiz.

Asıl konumuz son Mevlevî postnişinleridir. Bunların bir listesi Süheyl Ünver’in bir makalesinde yer alır.⁶ Çoğu hakkında yeterli mâlûmat bulunduğunu sanmıyorum. Meselâ Afyon Mevlevihânesi son şeyhi Ahmet Reşid Çelebi’nin 1925’ten sonraki günlerine dâir bir bilgiye ulaşamadım. Bilgi sahibi olduklarımızın hepsini konu edinmek de bu makalenin sınırlarını aşar. O yüzden birkaçı üzerinde kısaca durup, özellikle hüznü hikâyesi olanları ele alacağız.

Abdülhalim Çelebi

Konya Mevlevî Âsitanesinin son postnişini Abdülhalim Çelebi (1874-1925)’nin hayatı dramatik bir şekilde son buldu. Abdülhalim Çelebi 1907-1910 ve 1919-1920 yılları arasında iki defa Konya Mevlevihânesi şeyhi oldu. Tâyin ve azilleri siyâsî sebeplerledir. Gene aynı sebeple ve son defa

4 Age, s. 309-310.

5 Bk. İsmail Kara, age, s. 262.

6 A. Süheyl Ünver, “Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri”, *Mevlânâ Güldesesi*, Konya: Turizm Derneği, 1964, s. 30-39.

1921’de postnişin tâyin edildi.⁷ Başlangıçta Cumhuriyet rejimi ile arası çok iyiydi. Kurtuluş savaşına maddî mânevî katkıda bulundu. Millî savaş hareketını bütün varlığıyla destekledi.

23 Nisan 1920 günü açılan I. TBMM’ne Abdülhalim Çelebi, Konya mebusu olarak katıldı. Aynı gün meclis başkanlığı için yapılan seçimde yüz yirmi reyin yüz onunu alan Mustafa Kemal Paşa başkan oldu. Abdülhalim Çelebi ise doksan dört oy alarak birinci reis vekilliğine getirildi.⁸ Vatanî hizmetleri dolayısıyla kendisine İstiklâl madalyası verildi.

Abdülhalim Çelebi Mustafa Kemal’le iyi ilişkiler içindeydi. Paşa 20 Mart 1923’te Konya’ya geldi. İstasyonda onu karşılayanlar arasında Abdülhalim Çelebi ve Mevlevî dervişleri de vardı. Paşa 22 Mart günü Mevlânâ dergâhını ziyaretinde bulundu, dervişler ve dedelerle birlikte lokma etti. İcrâ edilen semâ âyinini vecd ve hayranlıkla seyretti.

Abdülhalim Çelebi’ye 1924’te açılan II. Meclis’te yer verilmez. Çelebi, hilâfetin kaldırılması ve şapka kanunu karşısında olumlu tavır sergiler. Gazi’nin bizzat hediye ettiği şapkayı: “Aman Gazim, lütfettiniz. Sizin hediyenizi başıma tâc ederim” diyerek giymişti.⁹

Ne yazık ki bütün bunlar boşuna gayretlerdir. Abdülhalim Çelebi ile M. Kemal’in yolları ayrılmak zorundadır. Çünkü Paşa’nın yeni Türkiye projesi içinde tekkelere yer yoktur. Nitekim bir süre sonra kesin bir ifadeyle M. Kemal şöyle diyecektir: “Ey millet! Biliniz ki Türkiye şeyhler, dervişler, müridler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakikî tarikat, tarikat-i medeniyedir.”¹⁰

Tekkelerin kapatılacağı haberi duyulunca telâşa kapılan Çelebi Ankara’ya gider, Gazi ile de görüşür, fakat bu temasları bir fayda vermez.

7 Bk. Celâleddin Çelebi, “Abdülhalim Çelebi”, *DİA*, I, 212.

8 Ahmet Güner Sayar, *Osmanlıdan Cumhuriyete Portre Denemeleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyatı, 2000, s. 41.

9 Ahmet Güner Sayar, *age*, s. 51-52.

10 Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul: Dergâh Yay., 1990, s. 327.

Kapatma kararı kesindir. 1925'te çıkan kanunla hiçbir istisna yapılmadan bütün tekkeler kapatılır.

Bunun üzerine Abdülhalim Çelebi, Konya'dan ayrılıp İstanbul'a gitti. Burada Tepebaşı Bristol oteline yerleşti. Kaldığı otelin balkonundan düşerek komaya girdi. Yenikapı Mevlevihânesi'ne getirildi, vefâtını müteâkip oraya defnedildi.

49 yaşında vefat eden Abdülhalim Çelebi'nin ölümüyle ilgili birtakım spekülasyonlar vardır. Ailesi ve yakın çevresinin kanaati şöyledir: Konya'dan ayrılırken Çelebi'nin yanında içi muhtemelen altın dolu bir torba/çanta vardır. Bunu güvenli olsun diye önce bir yakınına verirse de sonra geri alır. Her nasılsa durumu bilen bir hırsız çıkar, otelde Çelebi hırsızla boğuşurken balkondan düşer, hırsız ve torba kayıplara karışır.¹¹

O devrin olaylarını yakından bilen mutasavvıf Hüseyin Vassâf (1872-1929) ise bu elim vak'a hakkında şunları yazar: "Tekkelerin şeddi, şeyhlik ve mürîdliğin ilgâsı, Celâliyye Vakfı'nın mâliyyeye devri gibi mukarrerât, Abdülhalim Çelebi'yi me'yûs ederek muhtellü'ş-şuûr oldular. Sakal ve bıyıklarını, Sultan Divânî gibi tıraş ettiler. İstanbul'da sâkin buldukları otelin penceresinden kendilerini attılar."¹²

1922-28 yılları arasında *Tepms* gazetesinin muhâbiri sıfatıyla Türkiye'de bulunarak birçok şeye; bu arada inkılâplara ve tekkelerin kapatılışına da şahit olan Paul Gentizon, yazdığı kitabında şu hazin olayı hikâye ediyor:

"Mevlevîlerin başı, Celâleddin Rûmî'nin torunlarından olan, binlerce kişiyi yedi yüzyıl semâ yaparken döndüren kutsal heyecanın son mirasçısı Konya'nın Büyük Çelebisi Mevlevî (Abdül)halim'e gelince tekkelerin kapanması karşısında pek şaşırды. Tıpkı haşhaşın efkâr dağıtıcı zehrinin âni yıkımına dayanamayan afyonkeşler gibi o da kendini dönmenin (semâ'ın) neşesinden sonsuza kadar yoksun bırakan bir önlem karşısında ruhunun altüst olduğunu hissetti. Konya'yı terk etti. Birkaç gün sonra İstanbul'da görüldü. Belki son kez Cumhuriyetin modernleştirme kararına uymaya çalışıyordu. Sakalını kestirdi. Giysisini değiştirdi, redingot giyindi. Bu kılıkla Beyoğlu'nda Emperyal [Bristol, İ.K.] Otel'in üst katında oturmakta olduğu odasına döndü. Bu sırada ne olup bittiği bilinmiyor ama olabilir ki kendini uydurmaya çalıştığı bu değişimi dayanılmaz buldu, ya da âniden semâ yapma krizine kapılıp da otel odasını tekke

11 Ahmet Güner Sayar, *age*, s. 155; Celâleddin Çelebi, *DİA*, I, 212.

12 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay., 2006, I, 402.

sanıp kollarını açarak başı eğik dönmeye başladı. Belki de kendinden geçme hâli içinde neyin sesi, kudümün ritmi ve *Mesnevî* dizelerinin sihri duyar gibi oldu. Bir an kanatlarını çırdığını, uçarak kubbenin altında kaybolduğunu sandı. Ama gerçek şu ki âniden avlunun beton tabanına bir insan vücudunun sertçe düştüğü görüldü. Yemek salonunda bulunan turistler koştular. Yıldızlar ülkesinden gelen Büyük Çelebi kanlar arasında can çekişiyordu.”¹³

Abdülhalim Çelebi'nin vefâtıyla ilgili olarak âile çevresinin söylediklerine inanmak durumundayız. P. Genitzon'un yazdıkları hayal mahsûlü de olsa, tekke şeyhleri bakımından o günkü acıklı durumu yansıtmayı itibariyle önem taşır. Tekkelerin kapanmasıyla birlikte, ileri gelen bir takım şeyh efendilerin yaşadıkları derin üzüntüler ve hayal kırıklıkları acı bir gerçektir.

Abdülhalim Çelebi kibar, zarif, bilgin ve edipti. Ney, keman ve kudüm çalmasını bilirdi, hattattı. Arapça ve Farsçayı iyi bilirdi. Fransızcaya hâkim, Rumcaya âşinâ idi. *Mesnevî*'nin muhtelif şerhleri üzerinde çalışmaktaydı.¹⁴

Abdülbâkî Dede

Abdülbâkî (Baykara) Dede (1883-1935) Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhidir. Devrinin resmî mekteplerinde ve özel hocalardan düzgün bir tahsil gördü. Babası meşhur Celâleddin Dede'nin vefâtı üzerine 1908'de yirmi beş yaşında Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine getirildi. Dokuz yıl Meclisi-i Meşâyih âzâlığı yaptı. Mücâhidîn-i Mevlevîyye gönüllüleri alayına binbaşı rütbesiyle katıldı.¹⁵

Abdülbâkî Dede; zarif, nüktedan, hoşsohbet, halim, vakur,¹⁶ tam bir İstanbul efendisi idi. Edebiyat ve mûsikî ile meşgul oldu, çok beğenilen şiirler

13 İsmail Kara, *age*, s. 265-66 (Paul Gentizon'un *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*'dan naklen, trc. F. Ülkü, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1983, s. 126).

14 A. Güner Sayar, *age*, s. 56-57. Veled Çelebi (İzbudak) postnişinlikte rakibi olan Abdülhalim Çelebi'nin sık sık İstanbul'a gidip orada eğlence hayatına daldığını ileri sürer. Bk. Veled Çelebi İzbudak, *Tekkeden Meclise Sıradışı Bir Çelebinin Anıları*, haz. Yakup Şafak-Yusuf Öz, İstanbul: Timaş Yay., 2009, s. 118. Hüseyin Vassaf, bu iddiayı destekler mâhiyette Abdülhalim Çelebi hakkında şunları yazar: “Nâzik, halûk, tab'-ı kibârâneye mâlik bir zât idi. Ba'zı mertebe lâübâlikleri görülmüş ise de, Cenâb-ı Hak, inşâallah sabrı yüzü suyu hürmetine afv buyurmuştur.” Bk. *Sefîne-i Evliyâ*, I, 402.

15 Bk. Nuri Özcan, “Abdülbâkî Baykara”, *DİA*, V, 246.

16 İhtifalci Mehmet Ziya Bey, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, haz. Murat A. Karavelioğlu, İstanbul: Ataç Yay., 2005, s. 208

yazdı. Ebced hesabıyla târîh düşürme de zamanının önde gelen şâiri idi.¹⁷

1925'te tekkeler kapatıldığında Abdülbâkî Dede kırk iki yaşında ve en verimli çağındadır. Bu hâdiseyle on yedi yıllık şeyhlik dönemi son buldu ve hayâtı birden bire altüst oldu. Kendisi tekkelerin kapanmasıyla olumsuz mânâda en çok etkilenenlerden biridir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle bir ömür geçirdiği tekkesinden çıkarıldı, görevinden uzaklaştırıldı, bütün faaliyetlerine yasak kondu. Artık ne ney, ne kudüm sesi kaldı, ne de semâ safâsı.

Mustafa Erdoğan'a göre, büyük bir boşluğun ortasında kalan, bunalıma düşen Abdülbâkî Bey; "Hicrannâme", "Tahassür ü Teessür" gibi şiirlerinde bu olayın maddî ve mânevî dünyasındaki yankısını ve üzüntüsünü dile getirmiştir:¹⁸

*Dirîğâ esip tünd-bâd-ı fenâ
Bozuldu o gülzâr-ı zevk u safâ
Ne bang-i kudûm ü ne nây u nevâ
Ne çeng ü rebâb u ne bûy-ı Hudâ
Dirîğâ dirîğâ o adn-i vefâ
Olur bûm-ı meş'ûma hayfâ ki câ
Olup derd-i hicrâna ben mübtelâ
Bu âlem bana şimdi dâr-ı belâ
Bana sanma yalnız bahâr ağlıyor
Bu bîçâre kalbe mezâr ağlıyor*

Çâresizlik içinde kalan Dede'ye göre artık:

*Neş'e, visâl, aşk, muhabbet
Şimdi bunun hepsi bir efsânedir*

Tekkelerin kapanmasından üç yıl sonra 1928'de ziyârete gittiği baba

17 Şiirleri ve hayatı için bk. Mustafa Erdoğan, *Abdülbâkî Baykara Dede: Hayatı Şahsiyeti ve Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yay., 2003.

18 Bk. Mustafa Erdoğan, *age*, s. 64.

ocağı, yurdu yuvası, şeyhi olduğu mübârek mekân Yenikapı Mevlevîhânesi onun için artık sâdece bir hayalden ibârettir:

*Harîm-i vuslatında bir zamânlar şâd idim efsûs
Benim şimdi enîsim hemdemim yalnız hayâlidir*

Tekkeler kapatılınca bütün dergâhlar gibi Yenikapı Mevlevîhânesi'nin vakıflarına da el kondu. Dergâh mensuplarının gelirleri kesildi. Geçim sıkıntısı baş gösterdi. Abdülbâkî Dede âilesinin mâişetini temin için iş aradı. Bir süre Kütüphaneleri tasnif komisyonu üyeliğinde, ardından Türk Ocağı müdürlüğünde bulundu. Halk Fırkası memuru olarak çalıştı. Esasen devamı gelmeyen bu işler ona göre değildi. Şu beyti, geçim sıkıntısı çektiği ve iş aradığı günlerde yazmış olmalıdır:

*Gülsitân-ı Mevlevî'de bir gül-i handân iken
Pây-ı ağıyâra serildim hâkisâr oldum bugün*

1930 Şubatında bir gün Bâyezid câmiinde Kenan Rifâî (1867-1950) ile karşılaşır, hal hatır sorulur. Bâkî Dede, tekkelerin kapanması dolayısıyla düştüğü sıkıntılı hâli esprili bir dille şöyle özetler:

*Bir zamanlar nây-ı Mevlânâ ile demsâz idik
Şimdi olduk mâşâallah bir düdük*

Kenan Rifâî onu şöyle teselli etmek ister:

“Niçin düdük olalım? Neysek yine oyuz erenler. Evvelce zâhir tekkesinde demsâz idik, şimdi kalb tekkesinde dilsâzız. Allah böyle istemiş böyle yapmış. Mâdemki O'ndan geliyor, hepsi hoş. Düdük olmaya bir sebep yok ki. Şimdi ten tekke oldu gönül de makamı, yine kalbler cemâl nûruyla doldu.”¹⁹

Abdülbâkî Baykara bir ara, İbnülemin'in delâleti ve dekan Fuat Köprülü'nün himmetiyle Dârülfünûn hocalığına getirildi. Edebiyat ve İlâhiyat fakültelerinde Farsça okutmaya başladı. Fakat 1933'te Üniversite reformuyla Dârülfünûn'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesiyle kadro dışı bırakıldı.

Tekrar geçim sıkıntısı başladı. Topkapı civarında kiralık bir evde çok zor şartlarda yaşıyordu. Abdülbâkî Bey'in son görevi Bakırköy Ermeni Lisesi edebiyat öğretmenliğidir. Ömrünün kırk iki yılında tekkelerde ağırbaşlı, oturaklı, her hareketleri ve sözleri zarif ve ölçülü olan şeyhlerin,

19 Sâmîha Ayverdi vd., *Kenan Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2003, s. 123.

derviş ve sûfilerin arasında yaşamış olan Abdülbâkî Bey'e; üniversite, lise hatta ortaokul öğrencileriyle uğraşmak biraz zor gelmiş olmalı ki aşağıdaki beyti yazmıştır:²⁰

*Hep ekâbirdi karîn-i meclis-i ünsiyyetim
Âh ben bâzîçe-i bezm-i sığâr oldum bugün*

Dedemiz burada sadece iki ay çalışabildi. Artık hayat yükü çok ağır gelmeye başlamıştı. Astım hastasıydı, 28 Şubat 1935'te elli iki yaşında vefat etti. Yenikapı Mevlevîhânesi Hâmûşân mezarlığına defnedildi.²¹ Vefâtından önce yazdığı bir beyitte şöyle demişti:

*Bâkî cihanda bilmedi bir kimse kadrini
Belki civâr-ı kabrine yârân gelir gider*

Abdülbâkî Dede'nin hüznlerini, iç sıkıntılarını ve zamanındaki hâdiselere bakışını mizâhî bir üslûpla dile getirdiği "oldum" redifli meşhur şiiri şöyledir:²²

*Kesip rîş-i sefîdim pîr iken yosma civân oldum
Makâm-ı Mevlevî'de şeyh idim pîr-i mugân oldum*

*Ne safî Müslüman kaldım ne oldum kıpkızıl kâfir
Giriftâr-ı belâ-yı fitne-i âhir zaman oldum*

*Dilimde nûr-ı îmânım başımda kapkara şapka
Misâl-i fecr-i kâzip nûr u zulmetle ayan oldum*

*Dedim âyînede seyr eyleyince kendimi fi'l-hâl
Balıkçı Kör Yivan yâhud kuyumcu Estepân oldum*

*Semâ-ı Mevlevî'yi terk edip öğrenmedim dansı
Selânik dönmesinden de beter bir müslümân oldum*

*Unuttum ebcedi bilmem Latince harf ile yazmak
Bugün bâzîçe-i nâçiz-i etfâl-i cihan oldum*

20 Mustafa Erdoğan, *age*, s. 68.

21 Abdülbaki Baykara'nın vefatı ve defnedilmesiyle alakalı bilgi *Ateş Denizi* adlı romanda, gerçeğe uygun bir şekilde ayrıntılı olarak tasvir edilir. Bk. Beşir Ayvazoğlu, *Ateş Denizi*, İstanbul: Kapı Yay., 2013, s. 451-52.

22 Bu ve müteakip iki şiir Mustafa Erdoğan kitabından alınmıştır. Bk. *Abdülbaki Baykara Dede*, s. 297, 203, 205.

*Abâ bonjur silindir şapka oldu sikke-i monlâ
Bu uydurma kıyâfetlerle rüsvây-ı cihan oldum
Ne şâhân-ı seleften nâil oldum lutf u ihsana
Ne de meb'ûs-ı rûşen-baht olup sâhib-kırân oldum
Müderrisler bana Dârülfünûn'da eyledi sebkât
Cehâletten hamâkatten egerçi imtihân oldum
Te'emmül eyleyip Essabru miftâhu'l-ferec sırrını
Misâl-i deyr-i patrik-i zaman bî-ımtinân oldum
Şu'ûn-ı hikmete baktıkça sabr etmek ne mümkündür
Bugünlerde beni afv eyle yâ Rab bed-zebân oldum
Nevâ-yı nây ile raksân olurken bir zaman Bâki
Belâ-yı hicr ile şimdi mücessem bir figân oldum*

Hicrân-Nâme

*Yine hicr ile kalb-i zâr ağlıyor
Düşüp derde bî-ıhtiyâr ağlıyor
Bu mihnetle leyl ü nehâr ağlıyor
Benimle berâber bahâr ağlıyor
Bahar ağlıyor cûybâr ağlıyor
Çemende oturmuş nigâr ağlıyor
Nigâr ağlıyor bâgzâr ağlıyor
Çemenden geçen rüzgâr ağlıyor
Benim derdime bak hezâr ağlıyor
Zemîn ü zaman sad-hezâr ağlıyor
Olup bir zamanlar mukîm-i cinân
Bana gıpta eylerdi kerrûbiyân
Olurdu bana feyz-i Molla ayan
Esîr-i kemâlimdi kevn ü mekân
Rebâb u ney ettikçe dâim figân
Olurdu gönül her zaman şâdmân
Semâ'hâne-i Mevlevî âsumân
İdi ben de bir şems-i pertev-feşân
Bana şimdi burc u medâr ağlıyor
Cihanda safa ve mesâr ağlıyor
Rebâb u kudüm ü ney ü Mesnevî*

Gülistân-ı aşk u dem-i Mevlevî
Gıdâ-yi dilimdi benim ma'nevî
Alırdım o demden füyûz-ı nevi
Olup Şems-i Tebrîz-i Hak peyrevi
Tutardı cihânı dilim pertevi
Olup tâli'im zinde bahtım kavî
Dile cây-ı devletti dünyâ evi
Bana şimdi bu rûzgâr ağlıyor
Cihan ser-te-ser aşikâr ağlıyor

Dirîgâ esip tünd-bâd-ı fenâ
Bozuldu o gülzâr-ı zevk u safâ
Ne bâng-i kudüm ü ne nây u nevâ
Ne çeng ü rebâb u ne bûy-i Hudâ
Dirîgâ dirîgâ o 'adn-i vefâ
Olur bûm-ı meş'ûma hayfâ ki câ
Olup derd-i hicrâna ben mübtelâ
Bu âlem bana şimdi dâr-ı belâ
Bana sanma yalnız bahâr ağlıyor
Bu bîçâre kalbe mezâr ağlıyor

Tahassür ü Teessür

Ben bir zaman ki vâkıf-ı esrâr-ı yâr idim
Bezm-i visâle mahrem idim kâmkâr idim
Gülzâr içinde sâkin idim nağme-kâr idim
Gûyâ hezâr-ı neşve-nisâr-ı bahâr idim
Kıldı bu baht-ı kara çemenden cüdâ beni
Etti karîn-i mihnet-i vücûd u cefâ beni

Câyım harîm-i dergeh-i Molla Celâl idi
Kârım hemîşe zevk u safâ-yı visâl idi
Cibrîl o bezme âşık-ı bî-perr ü bâl idi
Yâ Rab o cây-ı emn ü sa'âdet ne hâl idi
Efsûs benliğimden ayırdı Hudâ beni
Bîgâne etti âh bu devrân bana beni

Bir bezm-i ünse dâhil idim ki safâları
Câna değerdi nağme-i Hak'tı nevâları
Erbâb-ı zevk u aşk idi bây u gedâları

*Bâng-i kudüm ü nây idi zirâ gıdaları
Etmışti aşk o bezme meh-i rûşenâ beni
Başta taşırđı izz ile arz u semâ beni*

*Evc-i safâda şems ü kamer Mevlevî idi
Gûyâ ki şeş cihet suhuf-ı Mesnevî idi
Hepsi Cenâb-ı Şems-i Hudâ pertevi idi
Sînem bu cây içinde sa'âdet evi idi
Eyvah ayırđı baht-ı felâket-nümâ beni
Etti belâ-yı hicre bugün mübtelâ beni*

*Oldum hamûş âh-ı metînim duyulmuyor
Çeng ü rebâb u nây-ı hazînim duyulmuyor
Hakk'a du'âlarım da emînim duyulmuyor
Artık sesim kesildi enînim duyulmuyor
Boğdu nihayet âh bu seyl-i bükâ beni
Alsa harîm-i izzete bâri Huda beni*

Ahmed Remzi Dede

Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (1872-1944) Kayseri Mevlevîhânesi'nde doğdu. Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. Kayseri İdadîsi'nde ahlâk ve ulûm-i dîniye hocalığı yaptı, çeşitli medreselerde Farsça ve *Mesnevî* okuttu. Kütahya Erguniye ve Kastamonu Mevlevîhânesi şeyhliği yaptı. Son olarak 1924'te Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhliğine getirildi.²³ Bir yıl sonra tekkeler kapanınca Üsküdar Selimağa Kütüphanesi müdürlüğüne tâyin edildi. Kendisinin tâmir ettirdiği Mevlevîhânedeki kayd-ı hayat şartıyla ikamet etme imkânı verildi. 1937'de kütüphanedeki görevinden istifa etti. Ankara'daki kızlarının yanına gitti. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in ricasıyla Ankara Eski Eserler Müzesi'nde müşâvir olarak çalıştı.²⁴ Ömrünün son günlerinde baba diyârı

Baki Baykara Arşivi

23 Hasibe Mazıoğlu, "Ahmed Remzi Akyürek", *DİA*, II, 304.

24 Ahmed Remzi Dede'nin Hasan Âli Yücel'le yakınlığı için bk. Ahmet Güner Sayar, *Hasan Âli*

Kayseri'ye gitti. 1944'te orada vefat etti ve Seyyid Burhâneddin Tirmizi türbesi hazîresine defnedildi.²⁵

Ahmed Remzi Dede gayet zeki, şen şatır, meclislere renk katan, hâfızası fevkalâde kuvvetli, mâlûmatı çok genişti. Zarif nükte ve latifeleriyle bulunduğu sohbetlere revnak verirdi.²⁶

Remzi Dede'nin tekkelerin kapanmasıyla ilgili lehte aleyhte bir beyânına rastlamadım. Şu şiirini²⁷ eski günlere bir hasret olarak değerlendirebiliriz:

*Hâmûş ise de bülbül-i nâlân unutulmaz
Gül mevsimi geçmekle gülistân unutulmaz
Peymâne tehî mey-kede der-beste ne mâni
Sâki-i vefâkâr ile peymân unutulmaz
Ya'küb-i dilin dîdesi rûşen olur elbet
Ye'se düşerek Yûsuf-ı Ken'ân unutulmaz
"Ahbebtü"ye peyveste olur rişte-i ülfet
Sohbetleri lillâhtır ihvân unutulmaz
Bî-nâm ü nişân kaldı nice sadr u şehinşâh
Ammâ yine Âsaf'la Süleymân unutulmaz
Hayr ile çalış nâmını ibkâya ki hâlâ
Haccâc ile Mervân ile Hâmân unutulmaz
Bilmem ne fûsûn etti dil ü dîdeye Remzî
Bir lahza çeşmân-ı gazâlân unutulmaz*

Yücel'in *Tasavvufî Dünyası ve Mevleviliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002, s. 42.

25 Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 5-7.

26 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay., 2006, V, 281.

27 Age, s. 173.

Baki Baykara Arşivi

عادی روحانی
 المصنف
 ۲۴۸
 ۱۳۱۵

صورت چماندر آدم لوح تماننده وار
 باطن عخواندر ظاهره جباری المثل
 چوره عقابونه چونکه محقق نظر اسما سیدر
 خوشجه با نه کیم صورتی آینه معناسیدر

Ahmed Celâleddin Dede

Ahmed Celâleddin Dede (1853-1946), Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmî Dede'nin küçük oğludur. Gelibolu'da doğdu, ilk tahsîlini orada yaptı. Babasının görevi dolayısıyla onunla birlikte Kahire'ye gitti. Kahire Mevlevîhânesi'nde yetişti. Ayrıca orada tahsîlini ilerletti. Üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) mahâretli bir şâirdir.²⁸ Arapçası çok iyiydi. Hâfızası güçlü, hadis, menkıbe, özellikle Mevlevî kültürüne dâir birikimi kuvvetli idi. Sohbet meclislerinde konuya uygun nakiller yapardı.²⁹ Mevlevî âyinlerini yaymada hizmeti büyüktür. Bestesi yoksa da pek çok eser meşk ederek eserlerin kaybını önledi. Kudümzen, na'athan ve âyinân idi.³⁰ Galata Mevlevîhânesinin son şeyhidir.

Tekkelerin kapanmasından sonraki 20 yıllık hayâtını nasıl geçirdiğine dâir fazla mâlûmata sâhip değiliz. Kendisinin bizzat yazıp M. Kemal İnal'a verdiği hal tercümesi şu cümle ile biter: "El-yevm inzivâgâhımda bâzan nazm-ı eş'ar ve mütâlaa-i âsâr ile dem-güzâr ve bâzen ihvan-ı safâ ve hullân-ı bâ-vefâdan gelen züvvârın şeref-i sohbetleriyle bakıyye-i ömrümü imrâr eylemekdeyim."³¹

Ahmed Celâleddin Dede'nin tekkelerin kapanmasına farklı bir bakışı ifâde eden şu dörtlüğü meşhurdur. İrticâlen söylediği belirtilen bu mısraları Halil Can'ın naklettiği bilgisi vardır:³²

*Âsumândır kubbesi hep ahterân âvîzesi
En ziyâ-bahşâ kanâdîli güneşle mâhdır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak
Cümle mevcûdât zâkir kâinât dergâhdır*

(Şunu demek ister: Kubbesi gökyüzüdür, âvîzesi yıldızlardır; en ışıklı kandilleri ise güneşle aydır. Tekkelerin kapanmasıyla Hakk'ın zikri kaldırılmış değildir, zirâ bütün varlıklar Hakk'ı zikredip durmaktadır, bu durumda kâinat bir dergâhtan ibarettir.)

Hâdisâtı gönül gözüyle gördüğü zaman böyle düşünen A. Celâleddin

28 Şiirleri için bk. *Ahmed Celâleddin Dede Şiir Defteri*, haz. Gülgün Yazıcı, Konya 2009.

29 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, V, 271.

30 Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul: Vefa Yay., 2007, s. 394.

31 Ahmet Nezih Galitekin "Şeyh Ahmed Celâleddin Baykara Dede Efendi", *Yedi İklim*, V, sayı: 41, Ağustos 1993, s. 81.

32 Bk. Server Dayıoğlu, *Galata Mevlevîhanesi*, Ankara 2003, s. 101; Gülgün Yazıcı, "Devrinin Sosyal ve Siyasî Hadiseleri Karşısında Bir Mevlevî Şeyhi: Ahmed Celâleddin Dede", *Aşkın Sultanları Son Dönem İstanbul Mevlevileri*, İstanbul [ts.], s. 150.

Dede'nin beşerî seviyeden bakınca oldukça ağır sosyal tenkitleri vardır. Fazilet ve kemâl sâhibi olanları istisnâ tutarak, zamanındaki câhil tekke şeyhleri ve ilmiyle âmil olmayan ulemânın esef verici hallerini dile getiren otuz üç beyitlik bir manzûmesinden³³ birkaç beyit şöyledir:

*Yok tasavvufdan eser bûy-i hakikat ne gezer
Hâlsiz zikr ederek kâl ile tevhid nedir
Ekserî ehli turuk cehl ü taassubla hemân
Feyzi kendi yoluna hasrda ta'nîd nedir
Ne bu da'vây-ı teferrüd bu temeddüh bu riyâ
Nefsini fahr u mübâhat ile tahmîd nedir
Kişinin olmayacak ilm ü hüner zâtında
Pederin fazl u kemâlâtın ta'dîd nedir
Müftehir cehl-i mürekkeble çoğu merkeb var
Har-ı la yefhamı mürşid diye temcîd nedir
Yetişir merd olana kisve libâs-ı takvâ
Zen gibi zînet ile câmeyi tecdîd nedir
Bî-basîret göremez taksa da gözlük Hakk'ı
Özenip şıklığa efrenci bu taklîd nedir
Kimi ayyâş kimi hemdem-i evbâş olmuş
Şeyh-i kallâşdaki tavr-ı hayâdîd nedir
Rahmet-i Hak ana mahsus mudur kim ayâ
Mağfiretten dîğer insanları nevmîd nedir
Olmasa afv ile erbâb-ı kebâir tebşîr
Ehl-i isyâna şefâatle mevâîd nedir
Fi'len envâ-ı kabâyıhla olurken me'lûf
Aybdan kavlen edip nefsinı tecrîd nedir
Kendi dünyâya tapar her ne bulur ise kapar
Maldan va'zda hep âheri tezhîd nedir
Hâb-ı gafletden uyan aç gözünü kendine gel
Unutup nefsinı hep âlemi tendîd nedir
Ârif ol âdem isen kesb-i kemâl eyle Celâl
Nefsinı ıslah edegör âheri tenkîd nedir*

Ahmed Celâleddin Dede Meşrutiyet Hakkına Kasîde³⁴ adlı otuz beş be-

33 Ahmed Celâleddin Dede, *Şiir Defteri*, haz. Gülgün Erişen Yazıcı, Konya 2009, s. 29-32.

34 *Şiir Defteri*, s. 34-37.

yitlik şiirinde de yeni rejimin getirdiği bir yığın olumsuzluktan söz eder. Şiir şu beyitle başlar:

*Azm kıldım yâr u ağyâr ile terk-i ülfete
Ülfet etdim inzivâ ile çekildim uzlete*

16. ve 24. beyitler şöyledir:

*Ger müsâvât ü uhuvvet böyle ise sad hezâr
La'net olsun bu böyle Meşrûtiyyet ü hürriyyete
Yapmadı Haccâc-ı Zâlim böyle zulm ü vahşeti
Görse hayrede kalırdı şübhesiz bu hâlete*

Celâleddin Dede'nin bu tür sosyal tenkit ihtivâ eden bir şiiri de Cumhuriyet dönemine âittir. 15 Ramazan 1348 (1930) târihini taşıyan bu manzûmede ülkemizin yokluk ve sıkıntılar içinde kıvrandığı o günlerin bir tasviri görülür:

*Sükûn u bastı bütün kabz u ye's edip târâc
Gönüller oldu sihâm-ı mesâib-i âmâc
Bunaldı diyk-ı maîşetten ol kadar, halkın
Kimi suâle kimi nânpâreye muhtâc
Vücûdu elbisesiz, yok odun kömürden eser
Tiril tiril titirer, mi'desi tehî yatar aç
Katıksız ekmeğe râzı tedârîki müşkil
Evinde hastaya yok kudret iştirâyâ ilâç
Eğer bulursa gıdâ şükr eder Hudâ'ya fakîr
Fakat ne çâre o bî-çâre bulamaz bulamaç
Ne bu halkın içinde var öyle kimse ki yer
Yemekde her gece kaymaklı baklava, güllaç
Nedir bu zulm ü sitem zahmet içre kaldı kulûb
Mezâlim ehline yâ Rab nedir bu istidrâc
Diyânet ehli muhakkar mübâh fısk u fücûr
Muharremât-ı fevâhiş o rütbe buldu revâc
Bu sırra ehl-i ukûl ü nukûl hayretde
Bu hâli etmedi hall ilm-i cifr ü istihrâc
Kemâl-i merhametinden duâmı eyle kabûl
Halâs ümmeti yâ Rab hayırlı bir kapı aç*